

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษา

งานศึกษาเรื่อง “การศึกษานโยบายการพัฒนาเมืองคู่มือมาตรฐานเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาความร่วมมือด้านการเกษตรแบบมีพันธสัญญา ระหว่าง จังหวัดอุบลราชธานี และ แขวงจำปาสัก ประเทศลาว ได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรแบบพันธสัญญาตั้งแต่เริ่มโครงการนี้ (ปี 2548) ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการทำสัญญาเกษตรแบบมีพันธสัญญาระหว่างกัน งานนี้เป็นการศึกษาที่ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ โดยนำข้อมูลจากการสำรวจแบบสอบถามเกษตรกรลาวที่ทำการเกษตรแบบมีพันธสัญญาในระดับครัวเรือนจำนวน 102 ครัวเรือนในอำเภอปากซ่อง แขวงจำปาสัก ซึ่งเป็นผลการศึกษาเบื้องต้นของโครงการวิจัยเรื่อง ‘Improving Management Policies for Cross-Border Contract Farming between China, Thailand and Laos’ ที่สนับสนุนงบประมาณการวิจัยโดยธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (Asian Development Bank) มาเป็นข้อมูลสนับสนุนด้วย

นอกจากนี้ ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และคณะผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสาร [Documentary Research] การสัมภาษณ์ [Interview] บุคคลที่สนใจและ/หรือมีอิทธิพลต่อการศึกษาดังกล่าว ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการเข้าร่วมสังเกตการณ์ความร่วมมือในระดับท้องถิ่นต่าง ๆ และการเข้าร่วมประชุมทางวิชาการที่มีประเด็นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 4 แสดงวิธีการเก็บข้อมูล/แหล่งข้อมูล

ลำดับ	วิธีการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล
1.	ข้อมูลเอกสาร	- เอกสารเชิงนโยบายระดับประเทศ จังหวัด และท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับอุบลราชธานี และแขวงจำปาสัก ทั้งจากแหล่งข้อมูลต้นสังกัด internet และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น
2.	การสังเกตการณ์ด้านความร่วมมือต่าง ๆ	- การประชุมความร่วมมือที่จังหวัดจัดขึ้น/ การเจรจาธุรกิจ, การหารือร่วมระหว่างภาครัฐ/ การประชุม/สัมมนาต่าง ๆ / ความร่วมมือด้านวัฒนธรรม เป็นต้น - โครงการสนับสนุนการค้าชายแดนที่จังหวัดจัดขึ้น เช่น การจัดแสดงสินค้า
3.	การร่วมประชุมเชิงวิชาการ	- การประชุมทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่หน่วยงานการศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน จัดขึ้น
4.	การสัมภาษณ์	- ผู้จัดทำนโยบายในส่วนกลาง และภูมิภาค -ผู้จัดทำนโยบายในระดับท้องถิ่น เช่น ผู้ว่าฯ, เจ้าหน้าที่พาณิชย์จังหวัด, เจ้าหน้าที่หอการค้าจังหวัด, เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมจังหวัด, ผู้จัดทำนโยบายในระดับท้องถิ่น และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งจากอุบลราชธานี และแขวงจำปาสัก - นักวิชาการที่ทำการศึกษาด้าน Contract Farming

ลำดับ	วิธีการเก็บข้อมูล	แหล่งข้อมูล
5.	การจัดประชุมกลุ่มย่อย - มุมมองเชิงนโยบาย - มุมมองจากท้องถิ่น - มุมมองจากประชาชนทั่วไป	- เจ้าของระดับจัดทำนโยบาย / ระดับปฏิบัติการ - ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการค้า การลงทุน ชายแดน ฯลฯ - นักวิชาการที่ทำการศึกษาด้านชายแดน และ Contract Farming อื่นๆ – ปากเซ รวมถึง มุกดาหาร – สะหวันนะเขต เพื่อให้ได้มุมมองเชิงเปรียบเทียบหรือแนวทางเชิงเปรียบเทียบในการจัดการชายแดน
6.	การเก็บแบบสอบถาม	- เกษตรกรลาวที่ทำการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาในระดับครัวเรือนจำนวน 100 ครัวเรือนในอำเภอปากซ่อง แขวงจำปาสัก

กรณีศึกษาและพื้นที่ศึกษา

คณะวิจัยการศึกษานโยบายเมืองคู่มือมาตรฐานเศรษฐกิจของจังหวัดอุบลราชธานีเลือกกรณีศึกษาโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา เป็นกรณีศึกษาเพื่อตอบโจทย์การศึกษา ซึ่งโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญานี้เป็นโครงการริเริ่มที่มาจากกรอบของ ACMECS ครั้งที่ 1 เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2546 ณ เมืองพุกาม ประเทศพม่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้ภาคเอกชนไทยมีส่วนร่วมในการส่งเสริมภาคเกษตรกรรมของประเทศเพื่อนบ้าน หากแต่ในกรณีของอุบลราชธานีมีความพิเศษตรงที่การจัดทำ Contract Farming ส่วนใหญ่เป็นซื้อขายระหว่างกลุ่มผู้ประกอบการรายย่อยบริเวณชายแดน ซึ่งมีการค้าขายสัมพันธ์อยู่ก่อนแล้ว โดยขยายผลจากการดำเนินการที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้สามารถพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะสินค้าเกษตรพืชเงินสด (Cash Crop)

การเลือกกรณีศึกษา: สินค้ากะหล่ำปลี

ในการทำโครงการ Contract Farming ส่วนใหญ่เป็นการทำโครงการระหว่างผู้ประกอบการรายใหญ่ และมักจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เนื่องจากสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าแปรรูปทางการเกษตร และบริษัทขนาดใหญ่มีเงินทุนและระบบการจัดการที่ดี แต่การศึกษาสินค้ากะหล่ำปลีซึ่งเป็นสินค้าที่ขายวันต่อวันมีความหลากหลายของการซื้อขายและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายเป็นผู้ประกอบการรายย่อยๆ กับเกษตรกร แต่มีมูลค่าซื้อขายที่ชายแดนเป็นอันดับต้น ๆ จึงเป็นปรากฏการณ์ที่จะทำให้เข้าใจภาพการซื้อขาย และเข้าใจวิถีชีวิต วิถีคิดของเกษตรกร ที่มีต่อ Contract Farming ได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม กะหล่ำปลีเป็นสินค้านอกรายการ ACMECS แต่ทางทั้งสองเมืองคืออุบลราชธานีและจำปาสักต่างเห็นว่าสินค้านี้มีศักยภาพพัฒนาให้มีลักษณะการซื้อขายเกษตรแบบมีพันธะสัญญาข้ามพรมแดนได้ ดังนั้นทีมศึกษาจึงอยากทราบว่าการศึกษานี้สินค้านอกรายการ ACMECS แต่อยู่ในรูปแบบเกษตรแบบมีพันธะสัญญาเป็นอย่างไรบ้างเพราะโดยเฉพาะงานศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับ Contract Farming มักจะเป็นการมองจากภาพใหญ่ในระดับราชการ หรือผู้ประกอบการรายใหญ่ งานวิจัยชิ้นนี้จึงเน้นการวิเคราะห์ภาพรวมเฉพาะกรณีศึกษาโดยเน้นความคิดเห็นจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ

กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา เป็นกลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องในโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ สามารถแบ่งกลุ่มของประชากร ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้ดังนี้

1. กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในเชิงนโยบาย ได้แก่ ในประเทศไทย เจ้าหน้าที่พาณิชย์จังหวัด อุบลราชธานี ประธานสภาหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนในประเทศลาว เจ้าหน้าที่แผนกอุตสาหกรรมและการค้าภายใน รองหัวหน้าแผนกการส่งเสริมการผลิตและการค้า แผนกกลสิกรรมและป่าไม้ ประธานหอการค้า เป็นการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) เกี่ยวกับการประเมิน การศึกษาด้านนโยบายการค้า เศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศ แนวทางการพัฒนาเมือง ขยายแดน และบทบาทของเจ้าหน้าที่ในด้านโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

2. กลุ่มผู้ประกอบการที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ กลุ่มผู้ประกอบการค้าไทยและกลุ่มผู้ประกอบการค้าลาวที่ทำสัญญาในปี 2552 ซึ่งกลุ่มผู้ประกอบการไทยที่ทำสัญญามีทั้งหมด 18 ราย และผู้ประกอบการที่ดำเนินการค้าขายจริงมี 8 ราย ส่วน 10 รายที่เหลือมีการทำสัญญาแต่ไม่ได้ดำเนินการเนื่องจากอยู่ในช่วงการสังเกตการณ์เพื่อตัดสินใจลงทุน และกลุ่มผู้ประกอบการ 8 รายได้แก่ บริษัทก้าวหน้าไก่สด (รับซื้อข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) / ร้านจิตรชนทองการค้า (รับซื้อกะหล่ำปลี) / ร้านเพชรพลอยการค้า (รับซื้อกะหล่ำปลี) / ร้านเมืองไทยการเกษตร (รับซื้อกล้วยและถั่วลิสง) / ร้านเอกชัยพาณิชย์ (รับซื้อกะหล่ำปลี) / ร้านวิจิตราพาณิชย์ (รับซื้อกะหล่ำปลี)/ ร้านเจริญทรัพย์รวมโชค การเกษตร (รับซื้อกะหล่ำปลีและกล้วย) / ร้านชลหาวาย (รับซื้อถั่วลิสงและกล้วย) การเก็บข้อมูลกลุ่มนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ลักษณะ (In-dept Interview) เพื่อสอบถามรายละเอียดถึงการตอบรับด้านนโยบาย /รูปแบบการค้า /ประโยชน์ และปัญหาอุปสรรคในโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

3. กลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ กลุ่มพ่อค้า แม่ค้า รายย่อยทั่วไป เพื่อสอบถามรายละเอียดในการเปรียบเทียบลักษณะการค้าที่อยู่ในรูปแบบการเกษตรแบบมีพันธะสัญญากับรูปแบบการค้าทั่วไป

4. กลุ่มผู้ที่ขั้บรถสิบล้อรับจ้าง เพื่อสอบถามรายละเอียดการขนย้ายสินค้าด้านการเกษตรและปัญหาเกี่ยวกับระบบการขนส่ง

5. กลุ่มเกษตรกรในแขวงจำปาสัก บ้านหนองสูง เมืองปากซ่อง และบ้านแก้งเจีย เมืองบาเจียง เพื่อสอบถามรายละเอียดถึงการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ความคุ้มค่าต่อการลงทุน

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนที่เก็บแบบสอบถาม

ชื่อหมู่บ้าน	เกษตรกรที่ทำ Contract Farming
1. บ้านทุ่งเสต	2
2. บ้านกองตุน	7
3. บ้านลีเจียง	1
4. บ้านหนองสูง	37
5. บ้านหลักขาว	15

-การประชุมกลุ่มย่อย

ทีมผู้ศึกษาได้ประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ประกอบการไทย 1 ครั้ง โดยมีบริษัทหรือผู้ประกอบการเข้าร่วมจำนวน 14 บริษัท จุดมุ่งหมายของการประชุมคือเพื่อต้องการทราบความเป็นมาของการเข้าร่วมโครงการ ประโยชน์ที่ได้รับ ปัญหาอุปสรรคในระหว่างเข้าร่วม ตลอดจนข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงเกษตรแบบพันธะสัญญา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจะเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดประเด็นหลัก ในการวิเคราะห์ของการวิจัยนี้ เมื่อได้ข้อมูลแล้วจะถูกแยกเป็นประเด็นต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้และพิจารณาความครบถ้วนของข้อมูล ตลอดจน ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เลือกผู้ให้ข้อมูลตามขอบเขตที่ได้กำหนดไว้ และตรวจสอบข้อมูลการสัมภาษณ์จากการสังเกตและใช้ข้อมูลมือสองเป็นต้น สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติขั้นพื้นฐานในการวิเคราะห์ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และ ทำ Chi-square เพื่อหาความนัยความสำคัญทางสถิติระหว่างสองตัวแปร (crosstabulation)

วิธีการการผลักดันผลงานดังกล่าวออกสู่การใช้ประโยชน์

ทีมวิจัยมีความคาดหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำเสนอต่อหน่วยงานราชการ เอกชน ผู้จัดทำนโยบาย ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาสำหรับการปรับปรุงการทำเกษตรแบบมีพันธะสัญญาข้ามชาติให้ยั่งยืนต่อไปนอกจากนี้ทีมวิจัยคาดหวังว่างานชิ้นนี้จะได้มีการนำเสนอต่องานประชุมทางวิชาการสู่การเป็นงานวิจัยพื้นฐานด้านเกษตรแบบมีพันธะสัญญา